

УДК 351.821

Стеблянко М. Д.

аспірант, викладач кафедри міжнародної економіки

Академія митної служби України

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

В статті дається оцінка технічного регулювання та стандартизації в Україні. Обґрунтовується необхідність впровадження системи інформаційного забезпечення технічного регулювання та стандартизації, дослідження щодо виявлення проблем у взаємозв'язку між стандартами і правами інтелектуальної власності та зміцнення впливу української стандартизації на міжнародному рівні.

Ключові слова: технічні регламенти, технічні бар'єри, стандартизація, оцінка відповідності.

Постановка проблеми. Одним з головних факторів, що впливають на конкурентоспроможність продукції, робіт і послуг є їх якість. Стандартизація, метрологія, технічні вимірювання та сертифікація продукції, робіт і послуг є інструментами забезпечення якості, що визначає на практиці реальну конкурентоспроможність будь-якого суб'єкта ринку. Тому актуальним на сьогодні є розгляд проблем технічного регулювання у взаємозв'язку з якістю та їх впливом на зовнішньоторговельні зв'язки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців найбільш повно займалися розробкою теоретичних і методологічних засад удосконалення системи технічного регулювання такі вчені-економісти як А. Брайден, Р. Тані, М. Танака, Й. Уцумі, Воронін, Ф. Давидовський, Л. Лопатніков, В. Дятлова, В. Коршунов, Н. Московська, Н. Сапухіна, О. Язвінська та ін.

Дуже вдало розглядає процес реформування технічного регулювання в Україні та його відповідність європейським стандартам Н. Хвищун [1]. та питання розробки порівняння системи сертифікації та стандартизації у деяких країнах світу та в Україні В. Дятлова [2]. Однак у вітчизняній літературі проблемам та шляхам вдосконалення системи технічного регулювання та стандартизації приділено не достатньо уваги.

Постановка завдання. У зв'язку з цим метою статті виступає аналіз стану, постановка проблем і виявлення шляхів вдосконалення технічного регулювання та стандартизації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток системи технічного регулювання в Україні характеризувалося поступовим розширенням сфери застосування добровільних вимог до продукції, робіт і послуг. Можна виділити три стадії її розвитку за цей період:

1. Жорсткий державний спосіб технічного регулювання, відповідний адміністративно-командній економіці СРСР (до 1992р.);
2. Державно-ринковий спосіб, відповідний перехідному періоду від адміністративно-командної до ринкової економіки (1992–2002рр.);
3. Переважно ринковий спосіб, що наближається до так званого «нового підходу», прийнятому Євросоюзом, і, зокрема, що допускає участь саморегульованих організацій в системі технічного регулювання (2002р – по теперішній час).

Впровадження в Україні принципів та норм “ Нового та Глобального підходів ” призвело до переходу всіх документів у галузі стандартизації з обов'язкових у розряд добровільних вимог та значне збільшення переліку товарів, що підлягають добровільній сертифікації; об'єднання відомчих систем акредитації в єдиний орган (Національне агентство з акредитації України – 2002 рік).

Вперше в 2005 році В.Ющенко було видано Указ президента «Про заходи щодо вдосконалення діяльності у сфері технічного регулювання та споживчої політики» [3], за яким передбачалась розробка концепції розвитку

технічного регулювання та споживчої політики і стратегічний план її реалізації на 2006–2010 роки та опрацювання заходів щодо прискорення впровадження технічних регламентів, розроблених відповідно до європейських директив.

Адаптація вітчизняного законодавства до міжнародних правил та норм (більше до європейських) у сфері технічного регулювання здійснюється на основі прийнятих таких нормативно-правових актів як ЗУ «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», ЗУ «Про підтвердження відповідності», ЗУ «Про стандартизацію», ЗУ «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності»,

Основоположним нормативним правовим документом у сфері технічного регулювання та стандартизації в Україні є Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» [4]. Відповідно до даного закону, наближеному до світової практики, вперше в Україні розмежовано поняття технічного регулювання та стандартизації і встановлені такі визначення:

Технічне регулювання – правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та/або ринкового нагляду.

Стандарт – документ, розроблений на основі консенсусу та затверджений уповноваженим органом, що встановлює призначені для загального і багаторазового використання правила, інструкції або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, включаючи продукцію, процеси або послуги, дотримання яких є необов'язковим.

Тобто, технічні регламенти встановлюють мінімально необхідний рівень вимог до продукції, робіт, послуг, а перелік цілей стандартизації істотно більш широкий: забезпечення раціонального використання природних ресурсів, відповідності об'єктів стандартизації їх

функціональному призначенню, інформування споживачів про якість продукції, процесів та послуг, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції та торгівлі товарами і послугами

Таким чином, якщо технічне регулювання покликане забезпечувати лише безпеку продукції, то стандартизація повинна сприяти підвищенню її якості та конкурентоспроможності.

На нашу думку, добровільна стандартизація з одного боку звільняє державу від тягаря реалізації програм стандартизації, а з іншого – через її гнучкість та відповідність мінливим потребам ринку дотримання будь-яких національних, міжнародних і корпоративних стандартів не дає споживачеві повної впевненості в якості продукції і насамперед через неможливість детально вивчити значну кількість різних документів.

Обов'язковою умовою ведення бізнесу в Україні є відповідність технічним регламентам введених в обіг продукції, процесів та послуг. Тобто вимоги технічних регламентів поширюються на товари вітчизняного та іноземного походження незалежно від їх походження.

Згідно з Законом України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності" [4] технічний регламент – закон України або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим.

Якщо іноземний технічний регламент не є еквівалентним відповідному українському імпортер повинен використовувати український національний регламент. Однак, оскільки всі технічні регламенти приводяться до європейських, то відповідно європейським імпортерам покращуються умови під час ввезення товарів на митну територію України, що зменшує можливість уряду контролювати обсяги імпорту. Українським же виробникам прийдеться ще достатньо довго переоснащувати та приводити до нових технічних регламентів власне виробництво.

Починаючи з 2011 року згідно Робочої програми розроблення технічних регламентів на період до 2020 року [5] Україною вже вдосконалено на основі актів міжнародного права та ЄС 29 технічних регламентів. До кінця 2013 року планується гармонізувати згідно до Європейських вимог 8 технічних регламентів, а до 2020 року – ще 10. Зараз в Україні діє 42 технічних регламенти, які відповідають міжнародним стандартам.

Нетарифним протекціоністським інструментом може стати непрозора, дискримінаційна процедура оцінки відповідності вимогам та стандартам (сертифікація, тестування, перевірка та контроль).

Оцінку відповідності вимогам технічних регламентів здійснюють призначені органи з оцінки відповідності, які повинні пройти акредитацію в Національному агентстві з акредитації України, не мають мати комерційної або іншої зацікавленості щодо продукції та послуг, які вони оцінюють та для підтвердження відповідності повинні видавати декларацію та/або сертифікат відповідності, а також маркувати продукцію Національним знаком відповідності, якщо це передбачено відповідним технічним регламентом.

Згідно із Законом України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» оцінка відповідності – процес, який демонструє, що встановлені вимоги щодо продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу були виконані [6].

Станом на 24.07.2013 р. в Україні діє 593 органів з оцінки відповідності, які мають чинну акредитацію (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Перелік органів з оцінки відповідності, що мають чинну акредитацію станом на 24.07.2013 р

Назва	Кількість
Випробувальні лабораторії	411
Калібрувальні лабораторії	5
Органи з сертифікації продукції	81
Органи з сертифікації персоналу	6

Органи з інспектування	59
Органи з сертифікації систем менеджменту	31
Всього	593

Сертифікацію здійснюють саме органи, які пройшли акредитацію з оцінки відповідності. Сертифікація провадиться згідно з вимогами технічних регламентів з підтвердження відповідності. За результатами проведення сертифікації у разі позитивного рішення уповноваженого органу з сертифікації заявникові видається сертифікат відповідності, зразок якого затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності [8].

В ЄС обов'язкова сертифікація застосовується тільки до товарів з високим ступенем ризику, коли в Україні майже всі товари потребують обов'язкової сертифікації.

Продукція, що пройшла процедуру оцінки відповідності та сертифікована згідно з правилами системи сертифікації УкрСЕПРО маркується за встановленими знаками відповідності національним та іншим вимогам. Контроль за маркуванням продукції в Україні покладено на Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів.

Існування значної кількості основних та додаткових знаків маркування на пакуванні та різного роду інформації про начеб то безпечність товару призводить до не спроможності споживачів адекватно оцінити якість продукції та дозволяє недобросовісним виробникам вводити їх в оману.

В результаті на вітчизняному ринку часто з'являються неконтрольовані обсяги небезпечних харчових продуктів та товарів, які виробляються за технічними умовами, що не є стандартом.

Негативним явищем реформування технічного регулювання в Україні, на нашу думку, є зміна державного нагляду на ринковий, через що зникає контроль держави над процесом виробництва продукції.

В даний час різко зросли інформаційні потреби підприємств щодо управління якістю. Це обумовлюється двома причинами: динамічним

розвитком ринків, необхідністю періодичного перепрофілювання виробництва на випуск нової продукції і дерегуляцією системи стандартизації. До ринкових реформ підприємства стабільно випускали протягом тривалого часу однотипну продукцію, керуючись ДСТУ. Завдання системи інформаційного забезпечення технічного регулювання зводилася в таких умовах до періодичної заміни текстів ДСТУ на нові версії. Оскільки потреби клієнтів залишалися стабільними і передбачуваними, необхідність в розгалужених маркетингових дослідженнях була мінімальною: на підставі тиражу попередньої версії стандарту можна було прогнозувати необхідний обсяг випуску нового.

Проте під час проведення реформи технічного регулювання ситуація змінюється. Дерегулювання системи стандартизації, приведення її у відповідність зі світовими нормами призводять до того, що економічні суб'єкти в процесі своєї діяльності самі вибирають дотримувані стандарти з числа національних, іноземних, міжнародних і корпоративних, залежно від прогнозованих ринків збуту продукції, наявності на них іноземної конкуренції, необхідності підвищити престиж і споживчу цінність товару в очах покупця. Крім цього, динамічна зміна асортименту виробленої продукції, вихід на нові ринки збуту вимагають освоєння нових стандартів.

Слід зазначити, що в деяких областях національні стандарти низки країн в тому числі і України, пред'являють істотно більш суворі вимоги до певних споживчих якостей продукції, в тому числі безпеки, ніж відповідні міжнародні стандарти, і в зв'язку з цим вони є де-факто міжнароднозастосовуваними стандартами вищого рівня якості у своїх сферах. Відповідність таким престижним стандартам здатне істотно підвищити репутацію продукції.

Велика кількість різноманітних стандартів, необхідність вибору кожним підприємством дотримуваних національних, міжнародних та іноземних стандартів, залежно від маркетингової стратегії, планів з експорту продукції, наявності імпортних аналогів, ставлять нові, складні завдання

перед системою інформаційного забезпечення технічного регулювання та стандартизації, обумовлюють необхідність повноти і системності подання інформації про стандарти. Очевидно, що в умовах інформаційного перенасичення, що протікає по всьому світу процесу динамічного вдосконалення стандартів, не відстає від темпів науково-технічного прогресу, підприємства, особливо малого та середнього бізнесу, не в змозі самі орієнтуватися у співвідношенні різних національних і міжнародних стандартів, а також враховувати процеси їх розвитку, знайомитися з проектами стандартів, які готуються до прийняття, без чого неможливо планувати виробництво і успішно конкурувати на ринку. Це вимагає синтезу інформації про різні види стандартів у єдину систему знання в галузі стандартизації. Тільки в її рамках підприємства можуть отримувати сучасну, актуальну інформацію про стандарти.

Таким чином, можна зробити висновок, що українські підприємства, в тому числі малого та середнього бізнесу, для успішної конкуренції в умовах глобалізації торгівлі повинні мати доступ до інформації з цілої низки стандартів, не тільки національних, а й іноземних, міжнародних і корпоративних.

Інформаційне забезпечення повинно бути невід'ємною частиною системи технічного регулювання та стандартизації. В порядку і на умовах, які встановлені державою, необхідно створити єдину інформаційну систему, призначену для забезпечення зацікавлених осіб інформацією про документи, що входять до складу інформаційного фонду технічних регламентів і стандартів.

Зацікавленим особам повинен забезпечуватись вільний доступ до створюваних інформаційних ресурсів, за винятком випадків, якщо в інтересах збереження державної, службової або комерційної таємниці такий доступ повинен бути обмежений.

Деяка інформація щодо проектів та прийнятих нещодавно стандартів наявна на сайті Національної Комісії України з Кодекс Аліментаріус. На

сайті Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики є можливість перегляду інформації щодо існуючих стандартів тільки за додаткову платню.

Основними бар'єрами у сфері стандартизації є витрати на впровадження та ціна стандартів та кількість перехресних посилань в різних стандартах. Особливо болючим для бізнесу є ситуація коли кілька стандартів, необхідно для одного продукту або послуги.

Розвиток, впровадження і застосування стандартів повинні активно сприяти українському бізнесу. Основними завданнями реформування стандартизації повинні бути:

1. Підвищення взаємної поінформованості та співробітництва між органами із стандартизації та дослідницькими центрами і населенням.

2. Сприяння зміцненню та використанню стандартів у цілях подальшої підтримки внутрішнього і зовнішнього ринків, особливо для якості та безпеки послуг, що надаються на ринку.

3. Зміцнення впливу української стандартизації на міжнародному рівні з метою відкриття нових ринків, збільшення української конкурентоспроможності та підтримки торгівлі.

4. Ефективне і дієве реагування на глобальні зміни та ретельний аналіз впливу міжнародних стандартів на вирішення зовнішньоторговельних проблем із заохочення інновацій та розповсюдження хорошої ділової практики.

5. Проведення поглибленого дослідження та виявлення проблем у взаємозв'язку між стандартами і правами інтелектуальної власності.

6. Підтримка не повної заміни, де це можливо і доцільно, національного законодавства у сфері стандартизації та системи акредитації на міжнародні.

7. Зменшення кількості перехресних посилань у стандартах, пропонуючи пакети пов'язаних стандартів.

Крім того, Україні потрібно якомога частіше використовувати особливий режим що передбачається статтею 12.4. Угоди про технічні бар'єри в торгівлі, згідно з яким «..незважаючи на можливу наявність міжнародних стандартів, інструкцій чи рекомендацій, країни-члени СОТ, що розвиваються, за своїх особливих технологічних і соціально-економічних умов можуть приймати певні технічні регламенти, стандарти чи процедури оцінки відповідності, які мають на меті збереження місцевої технології та способів виробництва і виробничих процесів, що відповідають їхнім потребам розвитку» [9].

Таким чином, для України важливо, приймаючи міжнародні норми технічного регулювання та стандартизації, залишати деякі національні стандарти та будувати власні технічні регламенти, зміцнюючи вплив української стандартизації на міжнародному рівні та в подальшому здійснюючи оцінку їх масштабності та поінформованості бізнесу щодо їх сфери застосування та поглиблене дослідження щодо виявлення проблем у взаємозв'язку між стандартами і правами інтелектуальної власності.

Список використаної літератури

1. Дятлова В. В. Система організаційно-технічного регулювання економіки: трансформаційні процеси в Україні : [монографія] / В. В. Дятлова. – Донецьк: ВІК, 2011. – 399 с.
2. Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 17 травня 2001 року N 2407-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2407-14>
3. Закон України «Про підтвердження відповідності» від 17.05.01 р. № 2406-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2406-14>
4. Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» із змінами, внесеними згідно із Законом N 5463-

VI (5463-17) від 16.10.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3164-15/page>.

5. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=188218.

6. Офіційний сайт Національного агентства з акредитації України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.naau.org.ua>.

7. Угода про технічні бар'єри в торгівлі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

8. Указ президента «Про заходи щодо вдосконалення діяльності у сфері технічного регулювання та споживчої політики» № 1105/2005 від 13.07.2005. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105/2005>.

9. Хвищун Н. В, Дика М. П. Система технічного регулювання в Україні: стан та напрями реформування. [Електронний ресурс] – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/.../4.pdf

СТЕБЛЯНКО М. Д. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И СТАНДАРТИЗАЦИИ В УКРАИНЕ

В статье дается оценка технического регулирования и стандартизации в Украине. Обосновывается необходимость внедрения системы информационного обеспечения технического регулирования и стандартизации, исследования по выявлению проблем во взаимосвязи между стандартами и правами интеллектуальной собственности и укрепления влияния украинской стандартизации на международном уровне.

Ключевые слова: технические регламенты, технические барьеры, стандартизация, оценка соответствия.

STEBLYANKO M. D. THE CURRENT SITUATION, PROBLEMS AND WAYS TO IMPROVE THE TECHNICAL REGULATION AND STANDARDIZATION IN UKRAINE.

The paper provides an assessment of technical regulation and standardization in Ukraine. It was found the necessity of the introduction of information system of technical regulation and standardization, research to identify the problems in the relationship between standards and intellectual property rights and strengthening the influence of Ukrainian standardization at the international level.

Keywords: technical regulations, technical barriers, standardization, conformity assessment.